

VĚZEŇ S TAKTOVKOU

Levko Dohovič (*1936)

Skvělý dirigent ukrajinského původu působil v Ukrajinském národním sboru v Praze či v Ukrajinském národním sboru Karpaty. Jeho učiteli byli Stepan Čorneňkyj, sólista Ivovské opery, nebo Leonid Iščenko, šéfdirigent operního orchestru v Oděse. Oba ho učili ve stalinském gulagu, kde Levko Dohovič se sborem spoluvězňů absolvoval v březnu 1955 svůj první koncert.

Levko Dohovič přežil jako mladík věznění ve třinácti věznicích, některé byla i za polárním kruhem. K hudbě, která mu pomáhala překonat ty nejtěžší chvíle jeho života, měl vztah už od dětství. Přivedli ho k ní staré tradice. Narodil se 29. září 1936 v Užhorodě na Podkarpatské Rusi. Ta patřila v té době k první Československé republice. Jeho otec byl řeckokatolický kněz a maminka učitelka.

Bezstarostná dětská léta skončila v roce 1944, kdy začal působit ruský Lidový komisariát vnitřních záležitostí (NKVD) a jeho otec musel před Sověty utéct do Československa. Oni zůstali na Podkarpatské Rusi, která později připadla Sovětskému svazu. Ale jejich rodinu to poznamenalo. Maminka nemohla učit a musela se starat o čtyři děti. Jiní lidé se snažili jim pomáhat.

Do Československa uprchla později i jeho starší sestra. O útěku uvažoval i mladý Levko, podmínky k tomu, aby emigraci mohl uskutečnit, se však brzy ještě více zhoršily. Zůstal i kvůli tomu, aby byl matce oporou. Na chvíli zapomněl i na svůj sen, že by chtěl navštěvovat hudební školu.

Jako Ukrajinci se velmi těžko smiřovali s tím, že i na školách na Podkarpatské Rusi se začala zavádět ruština jako povinný jazyk, což vyvolalo obrovský nesouhlas. Tehdy s přáteli vyrobili letáky s hesly „Smrt Stalinovi“ či „Smrt komunismu“. Tajně je roznášeli po Užhorodě.

„Přimíchal jsem se do protestního studentského hnutí v letech 1949–1950. To víte, kolektivizace, pravoslavizace, likvidace řeckokatolické církve, věznění, likvidace lidí, normálně je zabíjeli, když nevstupovali do kolchozu. Toto všechno v nás vyvolávalo odpor,“ vzpomíná. V únoru 1950 jej uvěznil, a to, že mu bylo teprve 14 let, pro komunistický režim problém nebyl.

Nejtěžší to bylo pro matku, která zůstala po jeho uvěznění sama s jeho sestrami. Otce, který utekl kdysi před NKVD do Československa, tam uvěznili v dubnu 1950 komunisté jako řeckokatolického kněze. Skončil ve vězení v Ilavě.

Ani ne čtrnáctiletý chlapec nemohl tušit, co bude následovat a jak dlouho ho budou komunisté ve věznici v Užhorodě vyšetřovat. Během jednoho výslechu ho vyšetřovatel udeřil do obličeje takovou silou, že mu ránou zkřivil přední zuby. *„To bylo jen jednou, co mě praštili, ale jinak nejhorší bylo, že nás nenechávali vyspat. Tohle zažívat ve čtrnácti bylo hodně těžké.“*

Pamatuje si, že se ho vyšetřovatelé ptali na tytéž otázky pořád dokola. *„Třeba kde jsem schoval dopisy z Vatikánu, které mi posílal papež. Ptal jsem se, jestli opravdu věří tomu, že by papež psal dopisy čtrnáctiletému klukovi.“* Vzpomíná i na odpovědi dozorců: *„My tomu nemusíme věřit, my víme, žes je dostával.“* Tvrdili mu, že dostával instrukce, jak bojovat proti komunismu.

Při vyšetřování se totiž uplatňoval berijovský postup – dejte nám člověka a my už si ho obviníme. V celé té směle měl ale čtrnáctiletý Levko Dohovič i kousek štěstí. Ve vězení potkal víc lidí, politických vězňů, kteří mu pomohli. Řeckokatolického kněze Ivana Miňu, jenž ho vyškolil v tom, jaká práva má jako mladistvý politický vězeň. Také ho poučil, že by se k němu vyšetřovatelé měli chovat méně přísně než k vězňům dospělým.

„Jemu vděčím za to, že jsem ty první dny přežil. On seděl už čtyři roky, v roce 1946 byl odsouzen na deset let. Napsal odvolání, že byl odsouzen neprávem. Vyhověli mu a on odjel k sestře. V roce 1950 ho znovu uvěznili a odsoudili za totéž na dvacet,“ vzpomíná Levko Dohovič na osud prvního člověka, který byl pro něj ve věznicích oporou. Rovněž ho varoval, aby nikdy a za žádných okolností nepodepisoval spolupráci, *„protože když tě nezlikvidují spoluvězni, zlikvidují tě oni“*. Možná tato slova, ale spíš vrozená paličatost zapříčinily, že jako mladistvý vězeň vynikal vzdorovitostí. *„Snažil jsem se držet a i to mi možná pomohlo přežít.“*

Po dvou měsících výslechů dostal čtrnáctiletý Levko Dohovič u soudu trest deset let. Tím začala jeho cesta po věznicích a stalinských gulazích. *„A už to jelo. Užhorod, Lvov, Kyjev, Charkov, pak stejná trasa zpět. Protože pro nezletilé musel vždy přijít nějaký papír přímo z Moskvy, kam že ho umístí. V Charkově, kam mě odvezli do tábora pro nezletilé, řekl náčelník tábora, že mě nechce,“* vzpomínal. Nakonec Levka odvezli na poloostrov do Bílého moře.

Tady se poprvé setkal i s kriminálními vězni. *„Bylo to tam těžké, protože nás bylo pouze čtrnáct politických z přibližně 360 lidí. Tam šlo o holý život,“* říká. V tamním lágru pracoval

nejdříve v lese na pile, později se dostal do táborové knihovny. I v lágru byla totiž škola, kde se nezletilí vězni učili. V té době mu pomohli dva Estonci a jeden Rus.

Tehdy dva estonští vězni z lágru utekli. A o svobodě začal tehdy uvažovat i Levko Dohovič. *„Myšlenka na útěk ve mně žila od prvního dne uvěznění. A provázela mě celou dobu. Neustále jsem myslel na hraběte Monte Christa,“* vzpomíná. Rozhodl se, že si vykope tunel pod dřevěnou boudou knihovny. Kopat začal tajně v roce 1951 a 18. července 1952 utekl. Myslel si, že by se mohl dostat do Finska. Nakonec ho ale chytili.

Po útěku ho znovu vyslýchali, vyšetřovali a nakonec ho poslali do jiného tábora. Právě tady ho čekalo osudové setkání. A právě zde si měl splnit svůj dávný sen – že se bude věnovat hudbě.

„Základy hudby mi dal ještě v Molotovsku sólista Lvovské opery Stepan Čorneňkyj, který v meziválečném období působil i ve slavné La Scale. Ve Lvově byl jeden pěvecký sbor, Kotka, slavný mužský sbor. Jednou je pozvali do Moskvy. A dirigent Kotka vzal Stepana Čorneňkyja jako sólistu, že jim pomůže. Představte si, po druhém koncertě v Moskvě celý sbor zabásli – i s dirigentem. To bylo v roce 1940 a já jsem se s ním setkal až v roce 1953,“ popisuje jejich setkání Levko Dohovič.

Notový sešit, do kterého si zapisoval svoje poznámky, má schovaný dodnes. Od spoluvězňů dostal i klarinet. Političtí vězni tam měli dechový orchestr.

Druhého března 1953 se začaly šířit neoficiální zprávy o tom, že zemřel sovětský vůdce Stalin. *„On zemřel dřív, ale až tehdy se to dostalo do našeho koncentráku,“* říká. Táborové vedení jim tuto zprávu za čtyři dny skutečně potvrdilo. Nikdy nezapomene na ruského spoluvězně, který se při této zprávě rozplakal a zcela zhroutil. *„Hystericky plakal, že baťuška Stalin zemřel, a to byl odsouzený na 25 let,“* kroutí po letech hlavou nad ruským spoluvězněm.

Vedení tábora po nich chtělo, aby si Stalina pietně připomněli a vzdali mu čest. On to odmítl. A to ovlivnilo i jeho další osud. *„Když zemřel Stalin, všechny nezletilce amnestovali. Jenže mě poslali na Vorkutu, do ještě přísnějšího tábora.“*

Na Sibiři za polárním kruhem bylo často i minus třicet a strašný vítr. Vzpomínal na prosinec 1955, kdy bylo 55 stupňů pod nulou. To už nemohli ani pracovat. *„Nejlíp bylo v šachtě dole, tam bylo teploučko. Byl jsem číslo 2A424.“* Tímto číslem pojmenoval i svou životopisnou knihu *Kronika politického vězně 2A424*. Dodnes považuje za zázrak, že přežil. Běžně se mu stávalo, že se ráno probouzel vedle studených mrtvol spoluvězňů, kteří nevydrželi drakonické podmínky. Máma za něj dala sloužit zádušní mši, protože si myslela, že už je po smrti.

„Na Vorkutě jsme měli dovoleno napsat jeden dopis za půl roku. Psal jsem dopis mámě, v tom za mnou přišel přidělenec KGB a žádal, abych podepsal spolupráci. Řekl jsem mu, že jsem to nikdy neudělal a nikdy to ani neudělám. Vzal mi dopis a roztrhal ho na kousíčky,“ vzpomíná Levko Dohovič.

Brzy se dostal do dalšího vězení, odkud se nesmělo psát. Ale kvůli nelidským podmínkám začaly i na Sibiři v roce 1953 protesty politických vězňů. Ve stejné době vypukly v Norilsku i ve Vorkutě. Správa táborů povolala vojsko. Při protestech v červenci a srpnu 1953 zahynulo podle oficiálních statistik ve Vorkutě 483 vězňů, mezi nimi i jeho duchovní otec Ivan Čejtíš. Přes 700 vězňů bylo zraněno, mezi nimi i Levko Dohovič.

Psal se rok 1954 a z Moskvy přišlo nařízení, že vězni v táborech mají mít víc osobního volna, aby se předešlo řetězovým stávkám. V té době byl v lágru na Bajkalu a na toto období velmi rád vzpomíná. Zde vzal poprvé do rukou dirigentskou taktovku. Jeho druhým učitelem byl hlavní dirigent operního orchestru v Oděse Leonid Iščenko, kterého komunisté zavřeli na pětadvacet let. V březnu 1955 Dohovič se sborem spoluvězňů odehrál svůj první koncert v stalinových gulazích.

Když nastoupil Chruščov, postupně začali vězně pouštět domů. Levka Dohoviče propustili s tím, že tři lidé z Užhorodu museli podepsat záruku, že nebude podnikat nic proti komunismu. Po návratu se začal věnovat hudbě, která mu pomáhala přežít v těžkých dobách. Po mnoha peripetiích se jim povedlo dostat se po třinácti letech do Československa. Bývalý řeckokatolický duchovní pracoval na dráze a Levko Dohovič si udělal školu na zubního laboranta. Pracoval v Ústí nad Labem a postupně začal pracovat i se sbory.

Později se odstěhoval do Prešova, kde se seznámil se svou manželkou Helenou. Působil v Poddukelském sboru a založil sbor Vesna. Začal se věnovat práci s mládeží, k hudbě přivedl i svého syna, pozdějšího dirigenta Státního divadla v Košicích.

Nepohodlným se stal i v době normalizace, v roce 1971 dostal zákaz činnosti na patnáct let. V té době nemohl dělat ani topiče. Nakonec skončil ve stavebnictví. A v roce 1979 se začal k hudbě postupně vracet. Dnes působí v Ukrajinském národním sboru Karpaty.

„Hudba mi dávala sílu během celého života, je to můj elixír,“ říká.

Autorka textu Soňa Gyarfašová